

ZBIGNIEW FLORIAŃCZYK

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie

CZYNNIKI DETERMINUJĄCE ROZWÓJ DOCHODÓW W ROLNICTWIE POLSKIM W PIERWSZYCH LATACH AKCESJI DO UE

Abstract: Main Factors Influencing Agricultural Incomes Development after Accession to the EU. The sustainable development of rural areas and agriculture in Poland is connected with specialization of farms. Three types of specialization are recognized – in conventional, organic and nonagricultural production. In the article main factors influencing agricultural incomes development after accession to the EU are analyzed. Their role in stimulating specialization of farms and structural changes are stressed. The concept of new rural paradigm is used to propose effective way of restructure of Polish agriculture.

Wstęp

Jednym z głównych problemów obszarów wiejskich są niższe dochody ludności wiejskiej w porównaniu z dochodami ludności miejskiej. Tradycyjnie dochody ludności wiejskiej są utożsamiane z dochodami rolniczymi. Ogólnie niskie dochody w rolnictwie tłumaczy się niekorzystnym dla rolników rozwojem cen produktów sprzedawanych w relacji do cen produktów nabywanych do produkcji rolnej. Tendencja ta ma charakter sekularny i jest bezpośrednio powiązana z wolniejszym od podaży wzrostem popytu na tradycyjne produkty rolnictwa, tj. żywość. Jednym z klasycznych sposobów wzrostu dochodów z działalności rolniczej jest zwiększanie wydajności pracy przez wprowadzanie efektywniejszych technologii produkcji. Ta droga rozwoju ma jednak uwarunkowania zewnętrzne i jest ograniczona procesami zachodzącymi poza rolnictwem. Paradoksalnie rozwój miast może decydować o faktycznym wykorzystaniu efektów wdrażania postępu w rolnictwie. Przepływ zasobów pracy z rolnic-

stwa (wsi) do przemysłu oraz usług (miast), mimo że ma umiarkowany wpływ na zagregowany popyt na żywność, to prowadzi do zmniejszania liczby osób opierających swe dochody na efektach produkcji rolniczej. Alternatywną drogą wzrostu dochodów w rolnictwie jest zwiększanie produkcji charakteryzującej się wysoką wartością dodaną. Ten kierunek rozwoju jest również uzależniony od rozwoju miast, a dokładniej preferencji i poziomu dochodów konsumentów.

Wyżej wymienione ścieżki rozwoju dochodów mają charakter trwałe gdy są powiązane z przemianami strukturalnymi rolnictwa. Przemiany te odnoszą się głównie do zmiany relacji czynników wytwórczych uczestniczących w produkcji rolniczej. Według Wosia w warunkach rosnącego znaczenia czynników ekonomiczno-rynkowych należy oczekiwać, że przemiany strukturalne polskiego rolnictwa będą podporządkowane specjalizacji gospodarstw rolnych¹. Przy czym specjalizacja ta będzie miała charakter dwukierunkowy. Obok gospodarstw z przeważającym udziałem dwóch lub trzech kierunków produkcji można spodziewać się wykształcenia grupy gospodarstw specjalizujących się w produkcji ekologicznej. Specjalizacja rolnictwa polskiego wymaga poniesienia istotnych inwestycji, które mogą być współfinansowane z budżetu wspólnotowego, a w szczególności w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich.

Pierwsze lata członkostwa Polski w UE wpłynęły na poprawę sytuacji dochodowej ludności rolniczej, tj. utrzymującej się z pracy w rolnictwie. Celem opracowania będzie wskazanie czynników wzrostu dochodów w rolnictwie polskim w warunkach integracji gospodarczej. Następnie zostanie dokonana ocena trwałości tych czynników i ich potencjalnego wpływu na kierunek przemian strukturalnych w rolnictwie polskim.

1. Mechanizmy rozwoju dochodów w rolnictwie w kontekście integracji europejskiej

Wzrost dochodów rolniczych na poziomie gospodarstwa rolnego jest wynikiem poprawy relacji wartości wytworzonej produkcji do poniesionych kosztów. O ile prawidłowość ta sprawdza się na poziomie gospodarstwa rolnego, o tyle w przypadku całego sektora rolnictwa wzrost produkcji może prowadzić do spadku dochodów rolniczych. Taka sytuacja występuje, gdy zagregowana podaż rośnie szybciej niż popyt na produkty rolnictwa. Bezpośred-

¹ A. Woś: *Układy strukturalne w rolnictwie chłopskim (w świetle danych rachunkowości rolnej)*. Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy, IERiGŻ, Warszawa 2000, s. 30-31.

nią konsekwencją tej nierównowagi jest spadek cen produktów i ostatecznie dochodów rolniczych. Najczęściej pierwszą reakcją gospodarstw rolnych jest dalsza intensyfikacja działań w kierunku zwiększania skali produkcji. W obydwu przypadkach mamy do czynienia ze wzrostem wielkości produkcji co w skali całego sektora prowadzi do dalszego spadku cen i dochodów².

Opisana tutaj zależność określa warunki wzrostu dochodów w rolnictwie europejskim. Mianowicie wzrost potencjału produkcyjnego najbardziej efektywnych ekonomicznie gospodarstw rolnych musi iść w parze ze zmniejszaniem się populacji gospodarstw rolnych. Zasady gospodarki rynkowej wspierają wyżej opisany mechanizm wzrostu wydajności dochodowej rolnictwa.

Przedstawiona ścieżka rozwoju dochodów gospodarstw rolnych w Europie Zachodniej przypadła na lata 60. ubiegłego wieku, a podstawy jej zostały sformułowane w tzw. planie Mansholta³. Cechą charakterystyczną tego planu było pozarynkowe wspieranie procesu wzmocnienia większych gospodarstw za pośrednictwem wyższych cen produktów rolnych. Uzależnienie wielkości wsparcia od produkcji rolnej miało przyspieszyć proces przemian strukturalnych i w konsekwencji doprowadzić do zrównania dochodów farmerów z dochodami pracujących w innych działach gospodarki. Lata 70. uwypukliły ułomności tej ścieżki rozwoju dochodów. Produkcja rolnictwa europejskiego przekroczyła poziom samowystarczalności, a nie była w stanie konkurować na rynkach światowych.

Rosnące koszty zagospodarowania „drogiej” produkcji wmusiły wprowadzenie ograniczeń wspierania dotowanej produkcji. Za przełomowy dla Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) należy uznać rok 1992, który zapoczątkował wyraźny proces oddzielenia wsparcia dochodów rolniczych od produkcji rolnej⁴. Dotychczasowe wsparcie cen rolnych zostało ograniczone na rzecz dopłat bezpośrednich do produktów rolnych. Jednocześnie wzrosła rola instrumentów WPR zmierzających do zwiększania potencjału rolnictwa (gospodarstw rolnych) do generowania dochodów pozarolniczych. Tym samym rozwój rolnictwa europejskiego został podporządkowany paradygmatowi rozwoju wielofunkcyjnego łączącego produkcję żywności z realizacją pozarolniczych celów rolnictwa⁵. Wzmocnienie

² Opisana prawidłowość odnosi się do efektu Kinga.

³ J. Rowiński: *Polityka rozwoju obszarów wiejskich Wspólnoty Europejskiej*. IERiGŻ, Warszawa, 2001.

⁴ I. Jędrzejewski: *Wspólna polityka rolna, [w:] Unia Europejska. Integracja Polski z UE*, E. Synowiec (red.), IKiCHZ, Warszawa 1996, s. 191-205.

⁵ *Multifunctionality, Towards an Analytical Framework*. OECD, 2001.

pozarolniczych funkcji rolnictwa odpowiadało m.in. rosnącemu zapotrzebowaniu ludności (miejskiej) na dobra środowiskowe i kulturowe towarzyszące produkcji rolniczej. Koncepcja ta w swej istocie nie negowała rolnictwa jako jednego z głównych elementów rozwoju obszarów wiejskich wyrażnie jednak ograniczała możliwości wspierania dochodów rolniczych dopuszczając tylko okresowe wsparcie produkcji rolnej. Paradygmat wielofunkcyjnego rozwoju wsi zakładał, że rolnictwo całkowicie pozbawione wsparcia istotnie ograniczy produkcję dóbr społecznie użytecznych a niewycenianych przez rynek. Jednym z zamierzonych efektów towarzyszących wdrażaniu koncepcji wielofunkcyjnego rozwoju miało być zahamowanie wyludniania obszarów wiejskich, w tym o niekorzystnych warunkach dla rolnictwa. Podobnie, wielofunkcyjny rozwój wsi miał wyhamować tempo „industrializacji” europejskich gospodarstw rolnych. Pozarolnicza produkcja rolnictwa jako konkurencyjna do produkcji żywności wymuszała ograniczanie intensyfikacji produkcji artykułów żywnościowych.

Strategia Lizbońska, przyjmując za podstawowy cel zwiększenie konkurencyjności gospodarki europejskiej wzmocniła tendencje do ograniczania wsparcia rolnictwa. Osiągnięciu wyżej postawionego celu ma służyć urynkowanie cen rolnych, całkowite oddzielenie wsparcia od produktów rolnych, które w kolejnych latach ulegałyby redukcji. W efekcie, gospodarstwa rolne otrzymały dotacje na zbliżonym do dotychczasowego poziomie z możliwością przeprowadzenia zmian w strukturze produkcji celem dostosowania do warunków rynkowych. Przedstawione zmiany polityki rolnej Unii Europejskiej wydają się odpowiadać założeniom nowego paradygmatu rozwoju obszarów wiejskich (tab. 1). Według niego rolnictwo i dochody rolnicze są traktowane na równi z pozostałymi sektorami gospodarki obszarów wiejskich. Wparcie rozwoju ma charakter inwestycyj-

Tabela 1

Nowy paradygmat rozwoju obszarów wiejskich

	Podjęcie dotychczasowe	Nowe podejście
Przedmiot	Dochody rolnicze Konkurencyjność gospodarstw rolnych	Konkurencyjność obszarów wiejskich, waloryzacja i wykorzystanie zasobów lokalnych
Sektor kluczowy	Rolnictwo	Różne sektory gospodarki
Podstawowe narzędzia	Subsydia	Inwestycje
Główni aktorzy	Administracja państwowa Rolnicy	Wszystkie szczeble administracji publicznej i lokalni partnerzy

Źródło: *The New Rural Paradigm. Policies and Governance*. OECD, 2006, s. 15 (tab. 1, 3; ryc. 1, 2).

ny, a dominująca rola administracji państwowej i rolników w planowaniu rozwoju obszarów wiejskich jest rozłożona między wszystkich partnerów.

Nowy paradygmat rozwoju obszarów wiejskich, odrzucając dominującą rolę rolnictwa, wypukla znaczenie wielofunkcyjności w programowaniu rozwoju obszarów wiejskich. Podział dotychczasowego strumienia wsparcia, koncentrującego się wokół działalności rolniczej na pozarolnicze działalności gospodarcze, wydaje się być szczególnie atrakcyjny dla rolników prowadzących mniejsze i słabsze ekonomicznie gospodarstwa. Nowe podejście do rozwoju obszarów wiejskich daje im większe możliwości decydowania o kierunku rozwoju posiadanych gospodarstw. Tym samym zwiększa szanse, że zaprogramowany rozwój będzie miał charakter trwały.

Nowy paradygmat wydaje się być atrakcyjny dla przeważającej liczby mniejszych gospodarstw chłopskich w Polsce, z których tylko niewielka grupa ma szanse skutecznie konkurować na unijnych rynkach rolnych, tradycyjnych i ekologicznych. Egzystencja pozostałych gospodarstw nie dysponujących odpowiednim potencjałem musi być postrzegana przez pryzmat alternatywnych do rolnictwa źródeł dochodów. Ten swoisty trzeci kierunek specjalizacji kojarzony jest z rozwojem agroturystyki. W przyszłości można oczekiwać wzrostu siedliskowych funkcji wsi. Wraz z rozwojem sieci drogowej i technologii informatycznych odległość do miasta (miejsca zatrudnienia) ulegnie skróceniu. W tych warunkach o atrakcyjności wsi jako miejsca zamieszkania będą decydować gospodarstwa mniejsze, świadczące bezpośrednie usługi dla nowej grupy mieszkańców oraz „pielęgnujące” krajobraz wiejski.

Analiza czynników, które decydowały o dochodach rolnictwa polskiego w pierwszych latach akcesji pozwoli na dokonanie oceny ich trwałości w świetle zmieniających się zasad polityki rolnej. Pozwoli też na wskazanie ich roli w specjalizacji polskiego rolnictwa.

2. Czynniki wzrostu dochodów i kierunki specjalizacji rolnictwa polskiego w okresie akcesji do Unii Europejskiej

Przystąpienie Polski do UE zaowocowało wzrostem wartości produkcji rolnictwa. Spośród głównych produktów rolnictwa najsilniej wzrosła wartość produkcji bydła, roślin przemysłowych, drobiu, mleka i jaj. Te gałęzie produkcji okazały się być najbardziej obiecujące dla polskich rolników w warunkach integracji z UE. Tym samym wyznaczyły potencjalne kierunki specjalizacji

polskiego rolnictwa na bazie rozwijającego się rynku. Zważywszy na strukturę wartości produkcji, do najważniejszych kierunków produkcji należy jednak zaliczyć produkcję trzody chlewnej, mleka, zbóż oraz warzyw i owoców (tab. 2). Relatywny spadek znaczenia wartości trzody i zbóż wskazuje, że specjalizacja w tych działach będzie miała charakter konkurencji kosztowej. Z tego powodu w tych sektorach można spodziewać się nasilenia postępu technologicznego preferującego większą skalę produkcji. Ten kierunek przemian potwierdza spadek wartości produkcji ziemniaków, które systematycznie tracą swoje znaczenie w tuczu trzody chlewnej.

Pierwsze lata akcesji nie wpłynęły istotnie na uproszczenie struktury produkcji polskiego rolnictwa. Obok działów, które tradycyjnie decydowały o wartości produkcji polskiego rolnictwa dynamicznie rozwijały się kierunki produkcji o relatywnie niskim znaczeniu. Szczególnie silny wzrost wartości produkcji bydła i roślin przemysłowych jest efektem dużego wzrostu cen na te produkty po wejściu do UE. Podobnie wzrost cen większości pozostałych produktów rolnictwa, o mniejszej dynamice, był związany ze zjawiskiem dochodzenia do poziomu cen na rynku unijnym. Proces wzrostu cen ma charakter wygasający i krótkotrwały. Wraz z osiągnięciem europejskiego poziomu cen należy spodziewać się ich stabilizacji, a w dalszym okresie spadku, w miarę

Tabela 2

Dynamika oraz udział podstawowych kierunków produkcji rolnictwa

	Dynamika produkcji 2005 2002=100	Udział w produkcji		
		2002	2005	2002=100
Zboża	97,3	17,6	15,2	86,2
Rośliny przemysłowe	142,9	5,0	6,3	126,6
Warzywa i owoce	111,7	14,0	13,8	99,0
Ziemniaki	93,2	5,9	4,9	82,6
Bydło	163,0	3,4	4,9	144,5
Trzoda	105,0	19,0	17,7	93,0
Drób	131,1	6,2	7,2	116,2
Mleko	125,0	14,8	16,3	110,8
Jaja	119,3	4,0	4,2	105,8
Pozarolnicze działalności towarzyszące	73,7	1,4	0,9	65,4
Produkcja rolnictwa	112,8	100,0	100,0	x

Źródło: *Rachunki ekonomiczne dla rolnictwa*, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>.

integracji rynku europejskiego z rynkiem światowym. Podobnie, utrzymujący się trend wzrostu cen środków produkcji wykorzystywanych w rolnictwie wskazuje na nietrwałość cen rolniczych jako czynnik dochodotwórczego.

Wraz z przystąpieniem do UE rolnicy polscy stali się beneficjentami wsparcia bezpośredniego, które w pierwszych latach akcesji stanowiło prawie 15% wartości produkcji rolnictwa polskiego. Ta forma wsparcia, w okresie poprzedzającym akcesję, stanowiła niecały 1% wartości produkcji i nie miała wpływu na dochód polskiego rolnictwa. Z kolei po akcesji dopłaty bezpośrednie stały się istotnym czynnikiem dochodotwórczym decydującym w 1/3 o dochodach rolników (tab. 3).

Analiza trwałości dopłat bezpośrednich wymaga podzielenia ich na dopłaty do produktów rolniczych i pozostałe subwencje. Jak już wcześniej wspomniano te pierwsze, ze względu na bezpośredni wpływ zakłócający działanie mechanizmów rynkowych należy uważać za nietrwałe. Zgodnie z wynikami negocjacji trwałość dopłaty uzupełniającej, bo o niej mowa, jest z góry ograniczona okresem przejściowym. Dopłaty te preferując kierunki objęte wsparciem wpływają na strukturę produkcji i przemiany strukturalne. W szczególności wspierają gospodarstwa charakteryzujące się większą powierzchnią użytków rolnych i produkcją zbóż. W warunkach polskich dopłaty te prowadzą do wzmocnienia nielicznej grupy gospodarstw wielkoobszarowych.

Dopłaty bezpośrednie do produkcji rolniczej wykazują, podobnie do dopłat do produktów, właściwości. Wartościowo płatności obszarowe oraz do produkcji prowadzonej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) stanowiły ponad 80% wszystkich tego typu dopłat. Powiązanie ich z powierzchnią użytkowaną rolniczo sprawia, że dopłaty te preferują gospodarstwa charakteryzujące się większą powierzchnią użytków rolnych. Działanie tych dopłat na strukturę gospodarstw rolnych jest podobne do dopłat do produktów. Różnica polega na potencjalnie większej trwałości tych instru-

Tabela 3

Udział wybranych kategorii produkcji i dochodu w produkcji rolnictwa polskiego

Wyszczególnienie	2002	2005
Dopłaty do produktów	0,9	6,3
Dopłaty do produkcji	0,8	8,2
Razem dopłaty	1,7	14,5
Dochód z czynników produkcji	20,4	34,7

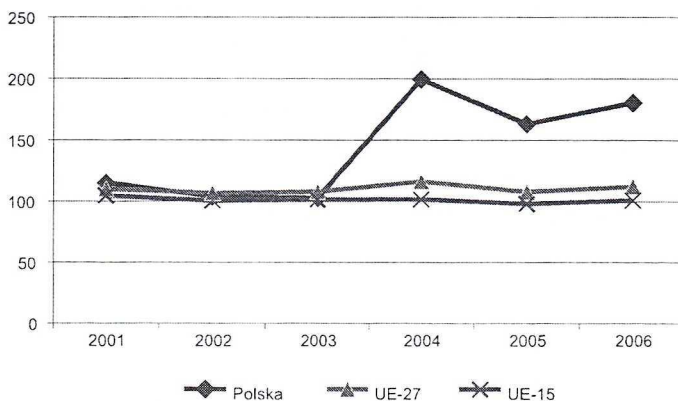
mentów. Nie ingerują one bezpośrednio w strukturę produkcji, a jednocześnie, jak dopłaty z tytułu ONW oraz programów rolnośrodowiskowych, wspierają produkcję rolniczą dóbr niewycenianych bezpośrednio przez rynek, takich jak konserwacja zasobów naturalnych czy krajobrazu wiejskiego. Instrumenty te mogą więc odegrać istotną rolę we wspieraniu gospodarstw specjalizujących się w produkcji pozarolniczej.

Korzystny dla rolników rozwój cen rolniczych po akcesji do UE oraz dynamiczny wzrost dopłat bezpośrednich spowodował skokowy wzrost dochodu generowanego przez rolnictwo polskie (ryc. 1).

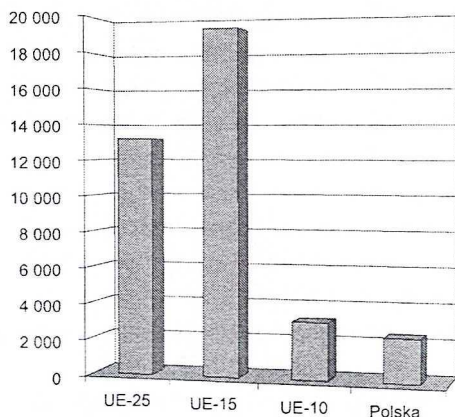
Przyjmując rok 2000 za wyjściowy poziom dochodów na pełnozatrudnionego w pierwszym roku akcesji do UE, dochody w rolnictwie polskim wzrosły dwukrotnie. Kolejne lata przyniosły korektę dochodów do poziomu ok. 180% w okresie wyjściowym. Ta względna stabilizacja dochodów w rolnictwie polskim potwierdza wygasający wpływ głównych czynników stymulujących rozwój dochodów po akcesji.

Dynamiczny wzrost dochodów w rolnictwie polskim w porównaniu z rolnictwem unijnym w niewielkim stopniu wpłynął na zmniejszenie różnicy w poziomie dochodów pracujących w rolnictwie polskim i „starych” krajów członkowskich.

Przeciętny dochód osoby pełnozatrudnionej w rolnictwie polskim w 2005 r. był osmiokrotnie niższy od przeciętnego w krajach UE-15 i sześciokrotnie niższy niż w UE-25 (ryc. 2). Przeciętnie niski poziom dochodów jest wynikiem ekstremalnie wysokiej pracochłonności polskiego rolnictwa. Oko-

Ryc. 1. Ewolucja dochodu na zatrudnionego w rolnictwie polskim na tle UE-27; 2000=100

Ryc. 2. Poziom dochodów na pełnozatrudnionego w rolnictwie polskim na tle rolnictwa unijnego w 2005 r.

ło 1/4 nakładów pracy w całym unijnym rolnictwie stanowią nakłady pracy w rolnictwie polskim. Jednocześnie wartość produkcji rolnictwa polskiego stanowiła ok. 5% unijnej. Przeciętnie niska wydajność polskiego rolnictwa jest wynikiem dominującej grupy małych gospodarstw. Organizacja produkcji w tych gospodarstwach jest podporządkowana optymalizacji wykorzystania rodzinnych zasobów pracy. Zarówno ceny, jak też dopłaty bezpośrednie mają relatywnie ograniczony wpływ na kształtowanie dochodów gospodarstw mniejszych, wymuszając ich pozarolniczą specjalizację.

3. Perspektywy rozwoju dochodów w rolnictwie polskim

Głównymi czynnikami, które zadecydowały o wzroście dochodowości rolnictwa polskiego po akcesji były wzrost cen i dopłat bezpośrednich. Kierunek zmian w polityce rolnej wskazuje, że te czynniki mają nietrwały charakter. Wzrost cen produktów rolnych miał charakter jednorazowy i był związany z wyrównaniem cen do poziomu unijnego. W kolejnych latach można oczekiwać spadku cen na rynku unijnym, co jest związane z wycofywaniem się UE ze wsparcia cenowego. Podobnie, w najbliższych latach należy oczekiwać redukcji wsparcia produkcji rolnej za pośrednictwem dopłat bezpośrednich do produktów. Dopłaty te zakłócają działanie mechanizmu rynkowego co ma negatywny wpływ na konkurencyjność gospodarstw europejskich. Większą

trwałością charakteryzują się dopłaty do produkcji rolniczej wspierające pozarolniczą produkcję rolnictwa.

W okresie szybkiego wzrostu dochodów w rolnictwie polskim dochody rolnictwa europejskiego nie uległy znacznym zmianom. Oznacza to, że zasady WPR podporządkowane realizacji Strategii Lizbońskiej mają charakter umiarkowanych zmian. Ewolucyjny charakter zmian we wsparciu gospodarstw europejskich jest efektem uzależnienia ich dochodów od dotychczasowego (wysokiego) poziomu wsparcia. Urynkowanie cen z gwałtownym ograniczeniem dopłat bezpośrednich doprowadziłoby do upadku dużej liczby gospodarstw w Europie Zachodniej⁶. Specjalizacja w dotowanej produkcji w dłuższym okresie okazała się być nie tylko mało efektywna dochodowo, ale też zagrażająca egzystencji gospodarstwom. Specjalizacja, aby przynieść trwałe efekty wzrostu dochodów, musi być poparta przemianami strukturalnymi.

W warunkach polskich specjalizacja gospodarstw rolnych powinna przebiegać w trzech kierunkach. Pierwsze dwa związane są z kontynuacją produkcji rolniczej tradycyjnej i ekologicznej. Trzeci kierunek polegałby na specjalizacji w produkcji pozarolniczej.

Nowy paradygmat rozwoju obszarów wiejskich wydaje się być odpowiednią podstawą do planowania rozwoju obszarów wiejskich w Polsce. Zrównanie rolnictwa z pozostałymi działami gospodarki narodowej stwarza warunki do pozarolniczej specjalizacji gospodarstw rolnych. Jest to szczególnie ważne dla małych gospodarstw rolnych. Ograniczone możliwości podjęcia pracy poza gospodarstwem rolnym decydują o ich niskiej wydajności pracy. W tym świetle stymulowanie przemian strukturalnych polegających na tworzeniu pozarolniczych źródeł dochodów powinno odgrywać kluczową rolę w programowaniu rozwoju obszarów wiejskich.

Krótki czas oddziaływania instrumentów WPR na rolnictwo polskie nie pozwala na dokonanie pełnej oceny ich wpływu na przemiany strukturalne. Analizy przeprowadzone w IERiGŻ-PIB wskazują, że programy rozwoju obszarów wiejskich mają charakter protekcyjny i socjalny. Przewaga łatwych środków bardziej sprzyja bezpośredniej poprawie dochodów niż przemianom strukturalnym⁷. Główną przyczyną takiego podziału jest słabość administracji

⁶ Z. Floriańczyk: *Wpływ reformy Wspólnej Polityki Rolnej lat dziewięćdziesiątych na dochody rolnicze gospodarstw towarowych w Unii Europejskiej*. Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy nr 473, IERiGŻ, Warszawa, 2002, s. 25.

⁷ J. Rowiński, M. Wigier: *Support for Rural Development from the EU Funds in 2004-2013 – the Present and the Expectations*. IERiGŻ-PIB, Raport PW nr 32, 2006.

centralnej odgórnie planującej rozwój rolnictwa. Drastycznie niskie dochody w rolnictwie polskim w okresie przedakcesyjnym wymusiły ukierunkowanie programów rozwoju wsi na szybki transfer wsparcia do rolnictwa. Z kolei dominacja organów centralnej administracji w planowaniu rozwoju spowodowała, że plany te w niewielkim stopniu uwzględniały regionalnie zróżnicowane potrzeby wsi i rolnictwa. Podejście takie jest sprzeczne z nowym paradygmatem rozwoju wsi, który wskazuje na konieczność formułowania polityki wiejskiej z udziałem przedstawicieli szczebla regionalnego i lokalnego.

Zmiany w podejściu wspierania rozwoju obszarów wiejskich wskazują na konieczność regionalizacji badań nad możliwościami rozwoju rolnictwa. Uwzględnienie specyfiki regionów umożliwi bardziej precyzyjną ocenę możliwości specjalizacji polskiego rolnictwa.